

lor, att betrakta dem indirekt genom andras, ofta mäns, betraktelser. Det är frustrerande och svårt men också viktigt. Ebba Stenbock framträder inte som en individ i Anu Lahtinens biografi över henne vilket kan tyckas synd. Kanske är det i själva verket så att boken på det sättet ger en rättvisande bild av Ebba Stenbocks tid, en tid då kollektivet var viktigare än individen.

Lunds universitet

SVANTE NORRHEM

Janne Kivivuori, Mona Rautelin, Jeppe Büchert Netterstrøm, Dag Lindström, Guðbjörg S. Bergsdóttir, Jónas O. Jónasson, Martti Lehti, Sven Granath, Mikkel M. Okholm & Petri Karonen, *Nordic homicide in deep time: Lethal violence in the early modern era and present times* (Helsingfors: Helsinki University Press 2022). 358 s.

Efter att åren kring millennieskiftet avkastade en tämligen stor mängd forskning har den historiska kriminologin i Sverige och övriga nordiska länder, möjligen med undantag för Finland, gått på sparlåga under de senaste åren vilket medfört att relativt få nya resultat har presenterats. Det samnordiska och interdisciplinära projektet "Nordic Homicide from Past to Present" som startade 2018 har dock tydligt revitaliserat området, framför allt när det gäller kunskap om det dödliga våldet, vilket inte minst visas av rapporten *Nordic homicide in deep time* som bygger på ett samarbete mellan tio nordiska forskare – historiker och kriminologer – under ledning av Janne Kivivuori. Utgångspunkten är att – även om en del historisk forskning gjorts när det gäller omfattningen och arten av dödligt våld i de nordiska länderna – det hittills saknats mer djupgående komparationer i ett långtidsperspektiv. För att underlätta och effektivisera arbetet inom projektet har en databas, benämnd *Historical Homicide Monitor Database* (HHMD), tagits fram där data rörande sammanlagt 600 fall av dödligt våld insamlats – 200 från vardera Sverige (Götaland 1640–1650), Danmark (Jylland 1608–1622) och Finland (Österbotten 1640–1699) – och kodats i form av ett antal standardiserade variabler vilket ger nya möjligheter för systematiska och generella komparationer mellan de nordiska länderna.

Skälet till att rikta fokus på 1600-talet är främst de stora politiska förändringar som ägde rum vid denna tid genom statsmaktens expansion och konsolidering, inklusive reformer inom rättsväsendet, samtidigt som en generell nedgång i omfattningen av det dödliga våldet kan noteras, framför allt under seklets senare del. I detta sammanhang betonas att även om den generella nedgången är välbelagd saknas mycket kontextuell kunskap som

kan fungera som underlag för vidare slutsatser och komparationer i rum och över tid. Förutom frekvens, gärningsperson och offer redovisas en mängd mer fingraderade data till exempel beträffande de inblandade personernas sociala ställning och status, relationer till varandra, typ av bakomliggande konflikter, plats för gärningen, tillvägagångssätt, tidpunkt när gärningen skedde, alkoholberusning hos gärningspersoner respektive offer, motiv och eventuell planering och ytterligare en rad andra faktorer.

I *Nordic homicide in deep time* redovisas en imponerande mängd resultat, låt vara att många är tentativa och att en del bygger på relativt små mängder data och därmed delvis är svårtolkade. Beträffande det genomsnittliga antalet fall av dödligt våld under 1600-talet kommer projektet fram till en siffra på 6,4 fall/100 000 invånare men med betydande variationer mellan de olika länderna – med Danmark i topp (13,6 fall/100 000), följt av Sverige (7,1 fall/100 000) och Finland lägst (3,7 fall/100 000). Motsvarande genomsnittliga siffra över det dödliga våldet idag hamnar på omkring 1 fall/100 000 invånare, således en väsentlig skillnad. Siffrorna för tidigmodern tid måste dock tolkas med försiktighet då det kan finnas en underrapportering på samma gång som det råder stora osäkerheter beträffande beräkningen av befolkningsstorleken.

I övrigt visas att ungefär hälften av fallen av dödligt våld kan relateras till offentlig miljö och att gärningen inte var begränsad till socialt marginaliserade grupper utan tycks ha varit ett sätt att lösa konflikter i alla sociala skikt. I en klar majoritet fanns dock en nära relation eller bekantskap mellan gärningsperson och offer. Framtagna data visar också att även offret använt våld (förutom i självförsvar) i nästan hälften av fallen. I ungefär 20 procent av fallen förekom mer än en gärningsperson. Beträffande "motiv" eller "orsak" till våldet är osäkerheten tämligen stor främst beroende på att domstolsmaterialet sällan explicit redovisar uppgifter av detta slag. En försiktig skattning visar emellertid att 25 procent av fallen skedde i självförsvar och att ungefär lika många handlade om skydd av egendom. Cirka 20 procent hade inslag av att vara planerade på förhand. Samtidigt fanns ibland tämligen stora skillnader mellan de tre undersökningsområdena. Det är kanske främst i vad som kan utvinnas i dessa fingraderade data som projektets största förtjänster ligger. Genom att sammanställa och analysera dessa framträder en betydligt rikare bild av såväl själva gärningen som av gärningspersoner och offer och av omständigheterna omkring vilket ökar möjligheterna att förstå de drivkrafter som ligger bakom det dödliga våldet. I sina slutsatser anknuter projektet på ett betydligt mer systematiskt och informerat sätt än tidigare varit vanligt inom historisk kriminologi till samhällsvetenskapliga teorier, framför allt till den inom modern kriminologi ofta använda så kallade rutinaktivitetsthesen men också till teorier som lyfter fram statsbildningsproces-

sens och den sociala kontrollens betydelse för våldets karaktär, omfattning och inte minst nedgång.

Sammanfattningsvis kan sägas att det arbete som ligger till grund för *Nordic homicide in deep time* är innovativt och i varje fall på nordisk botten nyskapande på framför allt två punkter: dels genom den metoddesign som utvecklades av den nämnda databasen innebär vilket ger möjligheter att på ett helt annat sätt än tidigare systematisera kunskapen på området, dels genom att på ett genomreflekterat sätt applicera en samhällsvetenskaplig-kriminologisk teoriapparat på historiska data. Komparationer över tid har naturligtvis också sina utmaningar givet de stora skillnader som finns när det gäller källmaterialets karaktär mellan exempelvis 1600-talets domstolsprotokoll och de handlingar och data som finns tillgängliga för studiet av kriminalitet i en samtida kontext. En grundläggande svårighet – förutom det välkända problemet med mörkertal – med det äldre materialet är att det tidigmoderna domstolsmaterialet dåligt täcker flera av de variabler som inkluderas i databasen. Över lag hanterar forskarna i projektet de källmässiga problemen väl och den forskning som redovisas i *Nordic homicide in deep time* och det samarbete mellan kriminologer och historiker som denna bygger på kan förhoppningsvis vara ett sätt att närma disciplinerna till varandra. Här finns stora vinster att göra för båda disciplinerna, i det förstnämnda fallet för att undvika allt för hög grad av presentism och i det senare för att få teoretiska redskap för att analysera empirin. Det är bara att hoppas att det arbete som startat inom projektet kommer att fortsätta och att den databas som nu finns tillgänglig att ladda ner kommer att byggas ut ytterligare och därmed möjliggöra flera och fördjupade historisk-kriminologiska komparationer.

Göteborgs universitet

RODDY NILSSON

Maja Bondestam, *De utomordentliga: Normaliseringen av monster och naturens utkant 1600–1830* (Göteborg & Stockholm: Makadam förlag 2022). 350 s.

”Det är inte vad vi ser utan hur vi ser det vi ser”, konstaterade litteraturvetaren Jan Christoph Meister när han argumenterade för att det övernaturliga bör betraktas som epistemologier, som tolkningar av världen, och inte som beskrivningar av världen i sig.¹ Det onaturliga, det fantastiska och det monsterösa ligger i betraktarens ögon och är bundna i betraktarens historiska och

1. Jan Christoph Meister, ”It’s not what you see – it’s how you see what you see”, i Lars Schmeink & Astrid Böger (red.), *Collision of Realities: Establishing Research on the Fantastic in Europe* (Berlin 2012) s. 21.